БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
Институт по балканистика с Център по тракология
"Проф. А. Фол"
Вх. № 132 ИО-05-05 27.07.2026

СТАНОВИЩЕ

ОТНОСНО: Дисертационния труд за присъждане н образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.1. Социолотия, антропология и науки за културата, Докторска програма „Теория и история на културата“

на тема

„Пътища и сгради на Балканите

според италианската пътеписна традиция (XVI–XVII век)“

на Надежда Захариева Янакиева, редовен докторант при Института за балканистика с Център по тракология – Българска академия на науките

Изготвила становището: проф. д-р Пенка Данова, Институт за исторически изследвания – Българска академия на науките

Дисертационният труд на Надежда Янакиева има класическа структура – увод, три глави, заключение. В него са включени и три приложения, съдържащи както следва – авторски превод на пътеписа на Томазо Алберти; биографична справка за пътешествениците и техните маршрути; илюстрации. Присъства и задължителният списък с използваната литература: извори и преводни текстове, изследвания, електронни издания, справочници, както и списък на съкращенията (239 с.).

В Увода (4–20) са указани целта на изследването, задачите, които предстои да бъдат решени в хода на изложението; броят и естеството на използваните източници; методите на изследване. В началото е направен преглед на литературата, свързана с пътеписната литература у нас. Относно целта на дисертационния труд авторката отбелязва, че тя е: „да изследва и съпостави подбрани сведения за пътищата, сградите и инфраструктурните обекти, съдържащи се в италианските пътеписи от XVI и XVII век, свързани със сухопътните маршрути на Балканите с особен фокус върху територията на

българските земи“ (с. 12). Постигането на тази цел не е лека разходка по достъпни и познати на изворознанието текстове. Като цяло италианските пътеписи от разглеждания период (с малки изключения) са непознати на българския изследовател. И не само на българския. Не съществува нито едно съвременно и/ или критично издание на ползваните от Янакиева извори[1]. От единадесетте пътеписа, предмет на нейното изследване, тя би могла да се довери на два цялостни превода на български (Рамберти 1534, Киаромани 1659) и на три частични. В останалата част всичко е зависело от нейния прочит, подбор и превод, което й е коствало немалко усилия. В тази връзка ще изтъкна, че дисертационният труд по природата си не съдържа плагиатство и че едно от основните му научно-приложни достижения е включеният тук (183–191) превод на части от пътеписа на Томазо Алберти, прекосил по Десния път българските земи през 1612 г. Отсъствието на критични издания и на съвременни преводи се съпътства и от друга трудност – съвременният италиански език се различава съществено от онзи, който е ползван през XVI и XVII век. Ще посоча само един пример, свързан с града и градската култура от онова време. Липсата на градски стени превръщат „града“ (ит. città < civitas, -tatis) в „място“ (luogo, loco), което означава, че казаното „място“ следва да се преведе на български като „град“ (така София, Пловдив, Одрин винаги са посочвани като градове заради видимите оставки от крепостни стени, за разлика от други като Пазарджик, назовавани „място“).

Първа глава „Османската империя и старите италиански държави през XVI и XVII век“ (21–58) е посветена преимуществено на военната и политическата история на Османската империя през посочените две столетия, на териториалното й разширение, войните и мирните споразумения с европейските съседи, на ролята и дейността на султаните и великите везири като са ползвани основно трудовете на Мантран, Прокачи, Матанов и Михнева. Тези важни обобщаващи трудове дават възможност до известна степен да се проследят политическите, военните и дипломатическите отношения на империята с Генуезката република, с Папството, с Великото херцогство Тоскана, с Неаполитанското кралство и най-вече с Венецианската

[1] Дори такова „щастливо изключение“ като пътеписа на Маркантонио Пигафета в изданието на Дариа Пероко от 2008 г. страда от редица недостатъци като пропускането на маргиналните бележки в печатния оригинал (за разлика от по-старото издание на Петар Маткович, в което те са включени), някои неточни бележки относно топонимната идентификация (като тази за „р. Марица, днес наречена Мерич, на италиански Марица“, и др.). Вж. Pigafetta, M.A. *Itinerario da Vienna a Costantinopoli* (a cura di D. Perocco). Bologna: Il Poligrafo, 2008, p. 112, 225.

република, които са основните фактори на политически разпокъсания Апенински полуостров. Подчертавам до известна степен, тъй като двустранните отношения със старите италиански държави присъстват главно в „От Галиполи до Лепанто“, а да се доверим на Прокачи относно ставащото през Седемнадесетото столетие в двустранните отношения е несериозно. Прочее през този период дипломатически отношения с Османската империя (с изключение на военното време) поддържа единствено Републиката на Св. Марко, което пък не означава, че останалите държави на Апенинския полуостров не се интересуват от могъщия южен и източен съсед. Показателни в това отношение са писмата на Джовани Киаромани, отправени до Виена с дипломатическа поща, но които достигат и Великото херцогство Тоскана, и Папството, и Венеция. През XVI и XVII век редица италианци постъпват на служба при Хабсбургите (Пигафета, Беналя, Марсили и др.) и това им дава възможност да проследят в най-голяма степен сухопътния политически и дипломатически сблъсък на двете могъщи империи.

Основна тежест в изследването, превода и анализа имат глави Втора (59–159) и Трета (160–178). В първата от двете, озаглавена „Диагоналният (Средният) път“, са проследени маршрутите на италианците на австрийска служба по добре познатия на българския изследовател Диагонален път от Белград до Константинопол. Другите италианци, прекосили Балканите по сухоземни маршрути, пътуват по море от Венеция до някое пристанище на Адриатическо море – Дубровник, Улцин, Лежа, устието на р. Бели Дрин и др. „Пътят на дубровничани“, по който се движи Рамберти, се слива с Виа Диагоналис при Ниш и оттам продължава за София, Пловдив, Одрин до столицата на Османската империя. За акостиралите в по-южно пристанище (така по-често се случва в края на XVI и през XVII век) пътят минава през Албания, Македония, през Кюстендил, Момин проход и сетне се влива в Диагоналния път. По тези маршрути се движат венецианските посолства в направление запад (северозапад) – югоизток. В дисертационния труд се обръща внимание на пътната инфраструктура, обектите на градската архитектура (културна и битова), на местата за почивка, на големите градове с особен акцент върху сведенията, засягащи българските земи. Докторантката се спира по-специално на София, Пловдив, Свиленград, на Одрин, за който са дадени сведения за местоположението на хановете и пазарите, за крепостните стени, за мостовете и техните комплекси, за джамиите, църквите, сараите на еничарите и кервансараите. В тази глава авторката не се спира на оставащия

до Константинопол път. Това е сторено в третата глава по обясними причини – да се избегнат повторения.

В последната глава „Десния път“ изложението е в обратен ред – от Константинопол към Мачин и Лвов. В нея са използвани сведения на познатите вече италиански пътешественици за градовете и селищата по отсечката Константинопол – Одрин. Що се отнася до Десния път, от село Дервент до град Мачин, а отвъд Дунава до Лвов, Янакиева се е спряла само на пътеписа на Томазо Алберти от 1612 г., чийто превод, както вече се каза, е включен в Приложение I. Той е и единствен за италианците от този период. Въпреки относителната оскъдица на сведения, тъй като е излязъл изпод перото на търговец, пътеписът е ценен източник на информация, особено що се отнася до несигурността на пътищата и проблемите, с които търговците се сблъскват, следвайки сухопътни маршрути.

Заключението (179–182) вярно и изчерпателно отразява приносите на дисертационния труд. Те са включени и в Автореферата (16 с.), чието съдържание съответства на дисертацията.

Приложенията също допринасят за общото положително впечатление от написаното. Освен превода на пътеписа на Алберти, който разкрива както възможностите на докторантката да предава вярно съдържанието на този нелек текст, така и трудностите, с които се е сблъсквала при превода на някои реалии и уточняването на топоними, тук (Приложение II) са дадени кратки биографични справки за пътешествениците. Техните маршрути са представени в табличен вид в Приложение III. В таблицата следва да се поправи годината на пътуване на неизвестния пътеписец от свитата на Якопо Соранцо (1575 г.) и да паднат имената на Паоло и Джироламо Рамузио. Графиките на маршрутите по Диагоналния и по Десния път, включени в същото приложение, картите на Венеция, на Адриатика и западното крайбрежие на Балканския полуостров, на Албания и др. от посочения период, както и титулните страници на старите издания на пътеписите онагледяват преводите и анализа на ползваните текстове.

Авторката представя четири свои статии, тясно свързани с темата на дисертацията.

Всичко писано дотук ми дава пълно основание да гласувам със „ЗА“ присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на Надежда Захариева Янакиева по ПП 3.1. Социолотия, антропология и науки за културата, Докторска програма „Теория и история на културата“.

София, 27.07.25 Подпис: . . . . . .